

Gadymy türkmen mifologiyasynyň legendar «şaýly gelini»: Albassy

Category: Kitapcy, Mistika we fantastika

написано kitapcy | 23 января, 2025

Gadymy türkmen mifologiyasynyň legendar "şaýly gelini":
Albassy GADYMY TÜRKMEN MIFOLOGIÝASYNYŇ LEGENDAR «ŞAÝLY GELINI»

► ALBASSY

• **Orta Aziýanyň mifiki ynanjynda «a:lyň» orny. Albys ýa-da Albassy barada düşünje.**

Albys – gadymy türkmenler bilen birlikde Orta Aziýa halklarynyň ynanjynda, medeniýetinde we mifologiyasynda «eýe» (ведьма) manysyny berýär. Albyz, Albas, Alpas, mongollarda Almas. Häzirki Türkmenistanda «Albassy» diýilýän bolsa, Türkiýede «Al karysy» («Al heleýi») diýilýär. Albassy gyzyň reňk bilen baglanyşdyrylýar. Ol eýmenç, saçy buýr-bulaşyk,

gözleri gan öýüp duran, uzyn dyrnakly, uzyn boýly, güýçli bolýarmyşyn. Hatda onuň düýä garşy göreşip biljek derejede uzun boýunyň bardygy rowaýat edilýär. Gyzyň eşikli gezýärmiş. Käbir rowaýatlarda onuň hum küýzeleriniň içine girip ýatýandygy, käbirinde bolsa akar suwlaryň başynda garaňky ýerlerde ýa-da agaçlaryň köweginde ýaşaýandygy aýdylýar. Ullakan möle gözleri bolupdyr. Köp sanly agyr demir şaý-sep dakynypdyr. Halkymyzyň arasyndaky «şaýly gelin» diýen düşüňjäniň aňyrsy albassynyň agyr şaý-sepleri dakynýandygy baradaky rowaýatdan gaýdýar. Onuň iň halaýan zady atlaryň ýalyny örmekmiş. Albassyny ele salmak üçin onuň eşigine ýa-da özüne ullakan temen sançmaly bolupdyr. Ol demirden we demir ussalarýndan öler ýaly gorkupdyr.

Çaga dogran we entek çilleden çykmadyk aýallara musallat bolupdyr hem-re olaryň ölümüne sebäp bolupdyr. Halk ynanjynda çaga üstünde ölen aýallaryň ölümüne Albassynyň sebäp bolýandygyna ynanylýar. Şonuň üçin çaga dogran aýallaryň bolýan otagynda pyçak we ş.m demirden ýasalan sowuk ýaraglar goýlupdyr.

Albassy adama ýamanlyk etmekden lezzet alypdyr. Onuň edýän erbetlikleri «al basmak» işligi bilen aňladylýar. Albassynyň aýaklary tersine bakypdyr. Käte guýa giribem gözden gaýyp bolubilipdir. Käte iňňedir temen süňjülende suw bolup guýa tarap akypdyr. Albassyny uzyn boýly, uzyn barmakly, ösgün dyrnakly, buýr-bulaşyk saçly, ýagjymak tenli, el-aýaklary kiçi, saňňy dişli, aşaky dodagy ýerden süýrenip barýan, ýokarky dodagy gökde, çuw-ýalaňaç, emjekleriniň birini arkasyna aýlap zyňan, gözi depesinde bolan örän bedroý, käte al öwsüp duran köýnek geýen bu mahluk bimahal çagy suwuň başyna baran ýa-da ýeke galdyrylan çagalary ogurlap, suwuň teýindäki öýüne äkidýän aýal hökmünde sypatlandyrýarlar. Ol gök reňkli monjukdan (gözmonjugy) öler ýaly gorkupdyr. Aslynda gözmonjugynyň aňyrsyndaky ynanç şundan gelip çykýar. Albassy sözi mongol dilindäki (Almas) berýän manysy «semewaryň (küpüň) içine giren» diýen manyny-da berýär. Megerem, şonuň üçin mongollar albassynyň uly gaplaryň, hum küýzeleriniň, semewarlaryň içinde bolýandygyna ynanyarlar.

Albassy agzynda zäherli daş göterýän guşuň keşbine-de girip bilipdir. Ol öljegini duýsa özüni ýaralapdyr we akan ganyndan az wagt geçensoň täze Albassy doglupdyr. Albassy çeçen diline «Almaz» görnüşinde geçipdir.

Türklerdäki «Hal ene», mongollardaky «Gal ene» (Ot ene) hem albassy bilen baglanyşyklydyr. Şumerlerdäki «Al hudaýyny» hem albassy bilen baglanyşdyrsak ýalňyşmarys. Bolgarlarda şeýtanyň ady «Ala». Şumerlerde Al hudaýy adamlaryň göwsüne zyýan berýär we dem bermeýär, her dürli bela-beterleri ýaýradýar. Hybylyk atly hyýaly mahlugyň häsiýetleri-de albassynyňky bilen meňzeşlik görkezýär.

• **Gyzyl albassy hem diýilýän bu mahlugyň iki görnüşi bolupdyr.**

Sary albassy: «Sarysaç» hem diýlipdir. Ol saryýagyz aýalyň keşbinde görünipdir. Erbetlikde gyzyl albassydan biraz pesräk bolupdyr. Ýagny edil gyzyl albassy ýaly ölüm howply bolmandyr. Geçiniň ýa-da tilkiniň keşbine girip bilipdir. Sary eşikler geýipdir. Sary getirme keseline sebäp bolupdyr. Aldawçy kezzap, kilçik we durnuksyz häsiýetli. Aldawyna düşürjek adamyny müň dürli oýun bilen özüne çekipdir. Dünýäniň iň owadan zenanyndan hem owadan keşbe girmäge ukyply sary albassynyň aýgyr, şöhwetli we açgöz häsiýeti bolupdyr. Onuň döredýän keseline «sary getirme» (желтая лихорадка) diýlipdir.

Gara albassy: «Garasaç» hem diýlipdir. Bugdaýreňk, gataňsy tenli aýal bolupdyr. Ol has agras ýüzli we sussuňy basyjy sypatly, ýöne has aldawçy we başyňy-gözüňi aýlamaga ukyplydyr. Onuň berýän zyýany gyzyl albassa görä has ölüm howpludyr. Seýrek duş gelnipdir. Gara eşikli gezýän albassynyň bu görnüşi gara basmalara sebäp bolupdyr. Şagalyň ýa-da syrtlanyň keşbine girip bilipdir. Onuň döredýän keseline «garahassalyk» (брюшной тиф) diýlipdir.

• **Peýdalanylan çeşmeler**

- 1). Bahaeddin Ögel «Türk mifologiýasy»;
- 2). Jelal Beýdili «Türk mifologiýasynyň ensiklopedik sözlügi»;

- 3). Deniz Karakurt «Türk sözleýiş sözlügi»;
- 4). Pertew Naili Borataw «Türk mifologiýasy».

- **Giňişleýin maglumat üçin seret:**

<http://www.kitapcy.ga/news/albassy/2019-05-08-6831> Mistika we fantastika